

XALQ O'YINLARI IJTIMOYILASHUVNING SAMARALI VOSITASI VA OMILI

FOLK GAMES AS AN EFFECTIVE MEANS AND FACTOR OF SOCIALIZATION

НАРОДНЫЕ ИГРЫ КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО И ФАКТОР СОЦИАЛИЗАЦИИ

Salimjon Valiyevich Yo'ldoshev

Farg'ona davlat universiteti O'zbekiston tarixi kafedrasida dotsenti,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

e-mail: salimjonyoldoshev4@gmail.com

Tel: +998 99 608 68 56

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16919391>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada bolalar o'yinlari tarixi, yoshlarning ijtimoiy hayotining barcha sohalarida bir-birini tushunishga va o'zaro yaqinlashishga, hamma uchun tushunarli umumiy tili bir-birlarini anglab olishlarida hamda ijtimoiylashuvda tarbiya vositasi, omili ekanligi ochib berilgan. Xalq o'yinlari xo'jalik hayoti bilan bog'liqligi manbalar asosida etnografik aspektda yoritilgan.

Аннотация.

В статье рассматривается история детских игр, то, как они являются средством воспитания и фактором социализации и понимания молодых людей во всех сферах их общественной жизни, а также то, как они используют общий язык, понятный всем. С этнографической точки зрения на основе источников рассматривается связь народных игр с хозяйственной жизнью.

Abstract.

The article examines the history of children's games, how they are a means of education and a factor in the socialization and understanding of young people in all areas of their social life, as well as how they use a common language that is understandable to everyone. From an ethnographic point of view, based on sources, the connection of folk games with economic life is considered.

Kalit so'zlar.

Etnografiya, ibtidoiy jamiyat, urf-odat, udum, marosimlar, kundalik turmush, milliy-etnografik qiyofa, hayotiy taassurotlar, kuzatishlar, tajriba, hissiyotlar, musiqa, raqs shakllari.

Ключевые слова.

Этнография, первобытное общество, обычаи, традиции, обряды, быт, национально-этнографический образ, жизненные впечатления, наблюдения, опыт, эмоции, музыка, танцевальные формы.

Key words.

Ethnography, primitive society, customs, traditions, rituals, everyday life, national-ethnographic image, life impressions, observations, experience, emotions, music, dance forms.

Xalq o'yinlari xalq ijodiyotining o'ziga xos janri bo'lib, ko'p asrlik tarixga ega. Ularda jamiyat rivojlanishining u yoki bu bosqichiga xos ijtimoiy voqealar aniq aks etadi.

Fargʻona vodiysi Markaziy Osiyo mintaqasida eng qadimgi tarixiy-etnografik va muhim ijtimoiy-iqtisodiy hududlardan hisoblanadi. Ham oʻtroq, ham koʻchmanchi sivilizatsiyaning eng ilgʻor tajribalarini oʻziga singdirib va sintezlab olgan vodiylar aholisi oʻziga xos original madaniyatga asos solgan.

Mintaqada oʻzbek, tojik, qirgʻiz millati vakillari yonma-yon yashaganligi, bir-biriga yaqin xoʻjalik turlari bilan shugʻullanganliklari tufayli uzoq asrlar davomida etnomadaniy jarayonlarda uygʻunlik mavjud. Ushbu xalqlarning urf-odati va anʼanalarida, kundalik turmush tarzida, udum va marosimlarida umumiylik komponentlari koʻzga yaqqol tashlanadi. Shuningdek, yozma manbalarning qiyosiy tahlili shuni koʻrsatadiki, bu xalqlarda urf-odat va marosimlarning oʻziga xos jihatlarida chegaraviy masofaning ham oʻrni mavjud. Tadqiqotda asrlar davomida tabiiy shart-sharoit va xoʻjalik anʼanalaridan kelib chiqqan, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bosqichlarida sayqallanib borgan xalq oʻyinlari haqida mushohada yuritilishi etnotarixiy jarayonlarni chuqurroq idrok etishga imkon beradi. Tarixiy taraqqiyot jarayonida xalq oʻyinlarining tadrijiy rivojlanishini va shu oʻyinlardan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish bilan bogʻliq masalalarni koʻrib chiqishda xalq oʻyinlarining har bir turiga xos jihatlariga alohida eʼtibor berish kerak. Oʻyinlar xalq tomonidan yaratilgan va kishilarning kundalik hayotidagi voqealar hamda hodisalarni obrazli aks ettirgan. Ularning hayotiy taassurotlarini, kuzatishlarini, tajriba va hissiyotlarini gavdalandirib, oʻzida musiqa, raqs shakllarini ham mujassamlashtirgan.

Ibtidoiy jamiyatda yoshlarni kattalar safiga qoʻshish, deb ataladigan bayramlar, diniy maʼrosimlar keng tarqalgan. Bular oʻziga xos oʻyin, musobaqalardan iborat boʻlib, ularning mazmunini mehnat faoliyati, qabilalarning urf-odatlarini, udumlari, xalq ogʻzaki ijodi tashkil qilgan. Mana shunday oʻyin musobaqalarda yigitlar qurollardan foydalana olishlarini, diniy odatlarni, qoʻshiqlarni, qabila rivoyatlarini bilishlarini namoyish etishlari lozim boʻlgan. Marosimlarda raqslar ham ijro qilinib, ularda ibtidoiy odamlar oʻz hayotlaridagi voqealarni, yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklarini, shodliklari va qaygʻularini ifodalaganlar.

Ibtidoiy odamlarning yovvoyi hayvonlarni ovlashlari, ularni oʻzlariga boʻysundirishga intilishlari ov oʻyinlarini ijod qilishga va namoyish etishga sabab boʻldi. D.U.Elkonin oʻyin va sanʼatning kelib chiqishini tadqiq qilib, “ibtidoiy kishilar ov, urush voqealarini va boshqa jiddiy faoliyat turlarini oʻyinlarda ifodalaganlar. Ovdagi muvaffaqiyatsizlikni oʻynash ularga yoʻl qoʻyilgan xatolarni hamda muvaffaqiyatsizlikning sabablarini aniqlashda yordam bergan”, degan xulosaga keldi [12: 23].

Tadqiqot tarixshunosligining tahlili shuni koʻrsatadiki, Fargʻona vodiysi aholisining tarixi etnohududiy xususiyatlari ushbu mintaqaga kelgan turli toifadagi kishilarni qiziqtirgan.

XIX – XX asr boshlarida Markaziy Osiyo, jumladan, Fargʻona vodiysiga Rossiya imperiyasi va xorijiy davlatlardan yuzlab geograf-sayyohlar, harbiy xizmatchilar, savdogar va aygʻoqchilar tashrif buyurib, bu hududdagi aholining etnomadaniy va xoʻjalik hayoti bilan bogʻliq jihatlariga qiziqqanlar. Mahalliy xalqning urf-odat, udum, marosimlari, kundalik turmushi haqida xotira,

esdaliklarni yozib qoldirganlar yohud, asar va maqolalarida qiziqarli ma'lumotlarni keltirganlar.

O'rta Osiyo Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olingandan so'ng, rus tadqiqotchilari Farg'ona vodiysini etnosotsial xususiyatlarini o'rganishga jiddiy e'tibor qaratib, ilmiy asoslangan ma'lumotlar to'plashga erishganlar. Tadqiqotlari ularning ko'zlangan asosiy manfaatlariga yo'naltirilgan bo'lsa-da, vodiy xalqlari etnografiyasiga oid boy ma'lumotlar olish mumkin. Bu o'rinda X. Potanin, A. Middendorf, V. V. Velyaminov-Zernov, A. Shishov, A. P. Xoroshkin, V. Firsov, N. F. Sitnyakovskiy, A. I. Bryanov, A. Divayev, A. Kasatkin, A. Ye. Kushakevich, P. Ye. Kuznetsovlar olib borgan ilmiy tekshirishlarni qayd etish mumkin [23: 173-178; 19: 10-329; 26; 5; 34; 35: 225-226; 30: 218; 31; 25: 28-39; 3: 31; 9; 10; 13; 16; 14: 23-24; 15: 349]. Ularning tadqiqotlarida Farg'ona vodiysi aholisi kundalik turmushi va urf odatlarida xalq o'yinlari bilan bog'liq ma'lumotlar keltirilgan.

Ayniqsa, A. Divayev va A. Firsovlarning maqolalarida Turkistonda bolalar o'yinlari va yilqichilikka oid anchagina ma'lumotlar keltirilganligi e'tiborga loyiq. Xalq o'yinlari, ularning hududiy va umumiy xususiyatlarini o'rganishga bo'lgan e'tibor keyingi yillarda ayniqsa yanada kuchayib, tarixiy, etnografik, arxeologik, pedagogik, folklorshunoslik, o'lkashunoslik hamda etnologik jihatdan ham qator ishlar amalga oshirildi. Jumladan, M. Jo'rayev, T. S. Usmonxo'jayev, F. Xo'jayev, R. Yo'ldosheva, Habibulla G'ofur, F. Nasriddinov, A. Qosimov, M. Daminova, G. Adambekova, E. G'. G'oziyev, Sh. Anarmetova, V. Mirzayev, Sh. Galiyev, T. Abduraximov, K. X. Rahimova, Sh. Norqulov, Sh. Sultonov, B. Buzrukov, A. Abdullayev, T. S. Usmonxo'jayev, Sh. Xonkeldiyev, R. Rasulov, G'. Qurbonov, A. H. Nosirov, P. A. Usmonov, D. B. Alimbekov, A. Mullayev, N. Abdulahatov, S. N. Tursunov, G. Valixonovalar [11; 29; 17; 12; 33: 15; 21; 8; 7; 20; 32; 6; 2; 24; 28; 1; 27; 22; 4] bolalar o'yinlarining tarixi, ularning turlari, ma'naviy va milliy qadriyatlarini mustahkamlashdagi hamda tarbiyaviy ahamiyati borasida tadqiqot olib bordilar. Lekin yuqoridagi tadqiqotchilar o'z ixtisosliklari doirasida tadqiq qilganlar.

Xalqlarning uzoq davrlardan buyon saqlanib kelayotgan o'yinlari ular hayotining bir bo'lagiga aylangan. O'yinlarda xalqning xoxish-istaklari, o'tmishi, turmush tarzi namoyon bo'ladi. Xalq o'yinlari boshqa urf-odat va an'analar singari uzoq tarixga ega. Bu o'yinlar, musobaqalarning ayrimlari turli ta'sirlar natijasida modernizatsiyalashgan, ayrimlari lokal xususiyatlarini saqlab qolgan. Bu esa xalqning ijtimoiy-psixologik holatidan kelib chiqib, quvnoqlik, xushchaqchqlik, to'y va bayramlarga ishtiyoqning kuchliligi, tadbir o'tkazishga moyillik kabi komponentlarning yetakchiligidan dalolat beradi.

Yer yuzida biror bir o'yini shakllanmagan xalqni uchratmaysiz. Inson go'dakligidanoq tashqi olamni anglay boshlaydi. Bu jarayonda o'yinchoqlar vositasida atrof haqida tasavvurga ega bo'ladi. Go'daklik, bolalik, o'smirlik va o'spirinlik bosqichlaridagi turli o'yinlar o'ziga xos tarzda ixtiyoriy faoliyat turlari hisoblanib, obyektiv ravishda tarbiyaviy, axloqiy, ijtimoiy-estetik funksiyani bajaradi [12: 28]. Jumladan, "Xola-xola" o'yini bolalarni yoshlik chog'idanoq, mehmon kutish va kuzatish, dasturxon tuzash odobiga oid ko'nikmalar, ijobiy xislatlar shakllanishiga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida qizlarni oilaga

tayyorlashda bir bosqich vazifasini o'taydi. Shuningdek, u bolaning jamoa ichida o'zini tutishi, boshqarishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Xalqlarimiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida bir-birini tushunishga va o'zaro yaqinlashishga intilayotgan hozirgi davrda o'yinlarning hamma uchun tushunarli umumiy tili bolalar ham bir-birlarini anglab olishlarida katta yordam beradi. Ularning boshqa millatlarning o'yinlarida ishtirok etishlari ularda baynalmilallik his-tuyg'ularni, turli millat kishilariga hurmat va muhabbatni, boshqa millatlarning turmushi, madaniyati, an'analari, odatlari va hokazolariga doir bilimlarni tarkib toptiradi. Mazkur o'yinlar o'zbek xalqi hayotini va madaniyatini boshqa millatlarning hayoti va madaniyati bilan taqqoslashda yordam beradi. Bu esa yoshlarni o'z xalqining xususiyatlarini, o'ziga xosligini, hissiy jihatlarini chuqurroq bilib olishiga xizmat qiladi. O'yin mazmunining rivojlanishi bolaning kattalar hayoti va faoliyatining mohiyatiga chuqurroq kirib borishida, atrofdagi voqealarga munosabati o'zgarishida, shuningdek, o'yin mazmuni hamda syujeti ijtimoiy shart-sharoit va jamiyat a'zolari turmushining tobora to'g'ri aks ettirishda ko'zga tashlanadi. Shuning uchun bolalarni o'yin qobiliyatini o'sishi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi, balki kattalarning ta'siri natijasida atrof-muhit bilan tanishish, sayrlar uyushtirish, shaxslararo munosabatlarning mohiyatini tushunish, kabilarda amalga oshadi.

Yuzaki qaraganda, xalq o'yinlari bo'sh vaqtni shunchaki ko'ngilli o'tkazishdek ko'rinadi. Lekin uning zahirida jismoniy va ma'naviy barkamollikni tarbiyalashning samarali usullari jamlangan. Shunday tarbiya usuliga asoslangan O'zbek bolalar o'yinlari talaygina. Masalan, lappak, tosh ko'tarish, kabi arqon, koptok, tosh predmetlar bilan o'ynaladigan qator o'yinlar mazmuni bolalarni jismoniy va ma'naviy tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. O'yinlardagi milliy qadriyatlar, insoniy tuyg'ular, tabiat va insonga muhabbat, ajdodlar an'anasiga sadoqat ularning ma'naviy qudratga ega ekanligini ko'rsatadi. O'yinlar o'z-o'zidan paydo bo'lavermaydi. Ular xalq ijodining mahsuli bo'lib, insonlarning olamda o'z mavqe va o'rnini bilishi, go'zal hayot barpo eta olishi xalq o'yinlarining etnografik elementlari ko'rinishida namoyon bo'ladi. O'yinlar jarayonida bolalardan aql-zakovat, mohirlik, tadbirkorlik, epchillik va chaqqonlik, jasurlik va shijoat, hushyorlik va favqulodda qat'iy qarorga kela olish kabi sifatlar talab qilinadi. Bunday sifatlar talab etiladigan o'yinlar sirasiga yashirin topaloq, ko'z boylash, qorovul bola, Zim-ziyo, ushla-ushla, bog'bon qorovul kabilarni kiritish mumkin. Bu sifatlar esa tarbiyaning jismoniy, axloqiy, estetik, ruhiy komponentlarni o'yinlar orqali bolalarga singdirish imkoniyati kengligidan dalolat beradi. O'yinlar orqali komil insonni tarbiyalashning qulayligi shundaki, bolalarni bu jarayon (o'yin)ga olib kirishda qiyinchilik tug'dirmaydi, tarbiyaning majburiy usul va vositalari qo'llanilmaydi. Bolalarda u yoki bu o'yinda ishtirok etishda ixtiyoriylik prinsipiga amal qilinadi. Tarbiya berishning sinf, auditoriya kabi an'anaviy metodlaridan o'yin maydoniga olib chiqiladi. O'yin orqali o'quvchilarda ma'naviy va jismoniy sifatlar shakllanadi. Shuningdek, bosqichma-bosqich komil inson tarbiyalanadi.

Tashqi olamga taqlid va ularni hayotga tatbiq qilishga intilayotgan bolani ko'rsangiz, bilingki, u zavqlanyapti, murakkab olamning eng sodda vakili nimagadir talpinayapti [18].

Aslida bolalarni tetapoya qilishlaridagi mohiyat bioasosga tayanadi, ya'ni ulg'ayish, voyaga yetish, o'sib-unish jarayonida bir millatning yosh avlodi bu yo'lni o'ziga xos, boshqalardan farqli ravishda bosib o'tadi. Xalq o'yinlari odamlarga ham jismonan bardamlik, ham intellektual ozuqa beradi. Jumladan, asosan qizlar o'ynaydigan, hunarmandchilik xo'jaligi rivojlangan hududlarda eng ko'p tarqalgan rang top, lappak, to'p tosh, topishmoq (buyumlar bilan bog'liq topishmoqlar) kabi o'yinlar bolalar va qizlarda intellektual salohiyatni oshirishga xizmat qiladi. Asosan bolalarning barkamol bo'lib voyaga yetishlari uchun xizmat qiladigan o'yinlar yosh avlodda, avvalo, millatga bo'lgan hurmatni, ota-bobolardan qolgan boy merosga nisbatan sadoqatni oshiradi.

Bundan tashqari, milliy sport turlari bilan doim hamnafas bo'lgan o'g'il-qizda jamoa bo'lib ishlash malakasi, halollik, mehnatsevarlik, burch va ma'suliyatni his qilish, chaqqonlik, shiddat, tezlik, o'z o'rnida aql bilan ish tutish, aniqlik kabi xususiyatlar shakllanadi. Bolalarcha beg'ubor raqobatga bardosh berishga intilgan o'g'il yoki qiz kelajakda hayot qiyinchiliklarini, albatta, yengib o'tadi. Xalq o'yinlarida bu kabi olijanob va taraqqiyotga chorlovchi fazilatlarni o'zida jamlangan o'yinlar ko'p. Oddiygina berkinmachoq o'yini bolalarda harbiy sohaga ishtiyoq, sezgirlik va chaqqonlik, harakatlarda uyg'unlik va o'yinga xos mutanosiblik jihatlarini shakllantiradi. Mazkur o'yinning, umuman harbiy o'yinlarning (mo'ng'uz-mo'ng'uz, oq so'ngak, oq terakmi-ko'k terak, botir bola, dasta, danak yashirish, yashirin-topaloq, topil-topil, quloq cho'zma, kurash va hokazo) Vatanning botir va jasur himoyachilari, vatanparvar, yurtparvar, elparvar yurtdoshlarimizni tarbiyalashdagi roli beqiyos. Tarixga nazar solsak,

Mustaqillik sharoitida bunday an'anaviy o'yinlarning qayta tiklanishi bolalarni yoshlikdan vatan himoyachisi bo'lishdek ko'nikma-malakalarni bosqichma-bosqich shakllantirib bormoqda. Mustaqillik yillarida o'quvchi yoshlar o'rtasida "Umid nihollari", "Barkamol avlod", oliy o'quv yurti talabalari o'rtasida "Universiada" kabi sport o'yinlari ommaviylashib, an'anaviy tus olib bormoqda. Bu sport o'yinlari rivojlanishi natijasida xalq o'yinlarining tarkibi, turlari ko'paydi, ijtimoiy qatlami kengaydi. Shuningdek, ular ommabop tadbirlarga aylandi. Tarixan tarkib topgan o'yin va musobaqalarning bu tadbirlarga olib kirilishi an'anaviy hamda zamonaviy xalq o'yinlarining transformatsiyalashuvi jarayonini kuchaytirdi. Jumladan, to'p, arqon predmeti bilan bog'liq o'yinlar, uzunlikka sakrash, kurash kabilar guruh-jamoa bo'lib o'ynaladigan o'yinlar sirasiga kirib, bolalarda jamoaviy hisni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Har qanday xalq o'yinlari yakka tartibda o'ynalmaydi. Unda guruh va jamoa ishtirok etadi. O'yin jarayonida jamoaviy harakat va muloqot, qoidalari, axloq normalari, o'zaro yordam ko'nikmalari, umuminsoniy qadriyat tamoyillari, ma'naviyat va ruhiyatning tarkibiy qismlari shakllanadi. O'yinlarda shaxslararo munosabat me'yorlari, kattalar tajribasini o'zlashtirish va uni shaxsiy faoliyatda sinab ko'rishning ko'nikmalari vujudga keladi. Xalq o'yinlari milliy va

umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirib borish bilan birga milliy o'zlikni anglash, urf-odat va an'analarga sodiq qolish jihatlarini namoyon qilib boraveradi.

Xalq orasida tarqalgan o'yinlar, asosan, ochiq havoda o'ynaladi. Tabiat qo'ynida, ochiq havoda yilning barcha fasllariga xos o'yinlar kishini ruhan tetik, hayotga va yashashga intiluvchan bo'lishga xizmat qilibgina qolmay, balki ishtirokchilarning tanasida har qanday kasallikka nisbatan immunitetni shakllantiradi.

O'yinlar ham xalq ommasining ijodiy salohiyati natijasida yuzaga kelganligi, asrdan-asrga o'tib an'ana tarzida yashab kelayotganligi, turli-tuman variantlarda ommalashganligi mohiyatan xalq ijodiyotining mahsuli hisoblanadi. Shuning uchun ham ananaviy xalq o'yinlarining kelib chiqish tarixi, yosh avlod tarbiyasidagi ijtimoiy-estetik ahamiyatini tadqiq va targ'ib etish-ajdodlarimizning yosh avlodni komil insonni voyaga yetkazish borasidagi qadimiy ananalarini tiklash yo'lidagi muhim bir qadamdir.

Sog'lom va ma'nan barkamol avlod tarbiyasi umumdavlat ahamiyatiga molik ish deb qaralayotgan shu kunlarda ananaviy xalq o'yinlarini tadqiq etish xalqimiz milliy-etnografik qiyofasini aks ettiruvchi o'yinlarning shaxs dunyoqarashi va ruhiy olamida tutgan o'rnini belgilash imkonini beradi.

S. A. Shmakov o'yinlarning tarbiyaviy imkoniyatlarini ifodalab shunday yozgan edi: "O'yin go'yo soyadek, bola bilan birga tug'ilgan, uning hamrohi, ishonchli do'stiga aylangan. Lekin biz uni uzoq yil davom etishi uncha yaxshi deb hisoblamaymiz. O'yin juda katta, ba'zan ko'z ilg'amas tarbiyaviy rezervlari, g'oyat keng pedagogik imkoniyatlari tufayli insonlar e'tiborini qozonadi" [12: 26].

Musobaqa shaklidagi o'yinlar g'olib va mag'lub tomonning bo'lishini taqozo etadi. Lekin o'yin yakunidagi mag'lublik nisbiy tushuncha bo'lib, mag'lub tomonning kelgusidagi g'alabaga bo'lgan intilishini kuchaytiradi, g'olib tomonning esa o'z mavqeini saqlab qolish uchun harakatini yanada oshiradi. Bu esa bolalar o'rtasidagi do'stona raqobat muhitini yaratish bilan birga, ulardagi jismoniy va ma'naviy tayyorgarlikni rivojlantiradi. Xalq o'yinlari tarbiya jarayonida faoliyatning bir turi sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqotdan quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin:

- globallashuv sharoitida xalq o'yinlari milliy mazmuni va shaklini saqlab qolgan holda millatlararo munosabatlarning shakllanishi va mustahkamlanishida xizmati katta ekanligini isbotladi;

- jamiyat hayotida ijtimoiy mazmun kasb etib, qadriyatga aylanib borayotgan sport o'yinlarimiz etnik madaniyat, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarimizni saqlash va rivojlantirishning muhim vosita sifatida qarash lozim;

- shuningdek, bolalar o'yinlaridagi uyg'unligi, atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish tarbiyaning muhim omili ekanligini ta'kidlash o'rinlidir;

- o'yinlarning ommalashib borishi dunyo xalqlari o'rtasidagi hamjihatlikni mustahkamlashga, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni saqlashda xizmat qiladi;

- xalq o'yinlari ochiq havoda, asosan, jamoa bo'lib o'ynalganligi tufayli bu o'yinlar asosida bugungi avlodni aqliy, jismoniy, ruhiy, axloqiy, estetik ruhda tarbiyalashning eng qulay va ixtiyoriy manbalaridan biridir.

-sogʻlom avlod tarbiyasida koʻllanilayotgan turli xil jismoniy mashqlar, harakatli oʻyinlar, zamonaviy sport turlari beradigan jismoniy sifatlar hamda insoniy fazilatlar majmuasi xalq oʻyinlari mazmunida yetarlicha mujasamlashganligi bilan ham umuminsoniylik kasb etadi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR. (REFERENCES)

1. Абдулахатов Н., Ғозиев Т. Бурхониддин Марғиноний: Тарихий ҳақиқат ва асотирлар. – Т.: Янги аср авлоди, 2010.
2. Адурахимов Т. Ўзбек халқ ўйинлари ва томошалари. – Тошкент, 1997.
3. Брянов А.И. На память о Фергане 1876-1901 гг. – Новый Маргелан, 1901.
4. Валихонова Г. Фарғона водийси уйғурлари: турмуш тарзи ва маданияти. – Т.: Янги нашр, 2013.
5. Вельяминов-Зернов В.В. Сведения о Кокандском ханстве // ВРГО ч.XVIII КН. 5. – Спб. 1886.
6. Галиев Ш. Ўзбек болалар ўйин фольклори. – Т.: Фан, 1998.
7. Ғозиев Э.Ғ., Анарметова Ш. Ўйин назарияси. – Тошкент: 1995.
8. Даминова М., Адамбекова Г. Ўйин машғулоти. – Т.: Ўқитувчи, 1993.
9. Диваев А. Древние игры киргизской молодёжи // Туркестанская ведомость. 1907. № 54.
10. Диваев А. Коневодства Туркестана // Туркестанский сборник. 1909. Т. 510.
11. Жўраев М. Ўзбек халқ эртақларида сеҳрли рақамлар. – Т.: Фан, 1991.
12. Йўлдошева Р. Ўзбек халқ ўйинларининг тарбиявий аҳамияти. – Т., 1992.
13. Касаткин А. Переселенческое дело в Ферганской области. К истории возникновения русских поселков в Фергане // Ферганские областные ведомости. – Скобелев, 1907. № 92.
14. Кузнецов П.Е. О таджиках Наманганского уезда // ИТОРГО. – Ташкент, 1915. Т.XI.21.
15. Кузнецов П.Е. О таджиках Кокандского уезда // ИТОРГО. – Ташкент, 1916. Т.XII. Вып.II.
16. Кушакевич А.Е. Сведения о Ходжентском уезде // ЗИРГО. – Ташкент, 1915.
17. Қорабоев У.Х. Ўзбек халқ ўйинлари // Гулистон. – Т.: 1991.- №9.
18. Маҳсумов С. Миллий ўйинлар-тарбия воситаси // Маърифат. 2007.- №20. 10 март
19. Миддендорф А. Очерки Ферганской долины. – Спб., 1882.
20. Мирзаев В. Тўптош ўйини. – Т.: Чўлпон, 1996.
21. Насриддинов Ф., Қосимов А. Ўзбек халқ – миллий ўйинлари. – Тошкент, 1993.

22. Носиров А.Ҳ., Усмонов П.А. ва б. Ўзбек жанг санъатининг матонатли спортчилари. А.Ҳ. Носиров, таҳрири остида. – Т.: Янги аср авлоди, 2012.

23. Потанин Х. Записки о Кокандском ханстве / Вестник Исследования и материалы в 1830 годах. – Спб., 1857. Т.8.

24. Раҳимова К.Х. Болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш учун ўйинлар. – Фарғона, 2006.

25. Ситняковский Н.Ф. Перечисление некоторых родов киргиз, обитающих в восточной отдела русского географического общества. Вып.1. – Ташкент, 1900. Т.2.

26. Туркестанский сборник. 1882. Т.431.

27. Турсунов С.Н., Пардаев Т.Р., Турсунов А.С., Тоғаева М.Р. Ўзбекистоннинг жанубий ҳудудларида номоддий маданият тарихи. – Т.: “Мухаррир”, 2012.

28. Усмонхўжаев Т.С. Кичкинтойлар учун 200 ҳаракатли ўйинлар. – Т.: Янги аср авлоди, 2009.

29. Усмонхўжаев Т.С., Хўжаева.Ф. Минг бир ўйин. – Т.: Ибн Сино, 1990.

30. Фирсов В. Сарты / Этнографическое и антропологическое исследование. Ч.І. Этнография. – Ташкент, 1904.

31. Фирсов В. Туркестан и Туркестанские породы лошадей. Туркестанский сборник. 1895. Т. 479.

32. Хоразм хазинаси. – Ургенч. 1996.

33. Ҳабибулла Ғофур. Халқ ўйинлари, кўшиқлари ва анъаналарига бир назар. – Тошкент: 1992.

34. Шишов А., Хорошкин А.П. Сборник статей, касающихся до Туркестанского края. – Спб., 1876.

35. Шишов. А. Сарты / Этнографическое и антропологическое исследование. Ч.І. Этнография. – Ташкент, 1904.